

SOSYO-KÜLTÜREL FAKTÖRLERİN VERGİ AHLAKI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ İLE YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI

KADRIYE İZGİ

Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü
Araştırma Görevlisi
E-posta: kadriyeizgi@sakarya.edu.tr

Naci Tolga SARUÇ

Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü
Doç. Dr.
E-posta: tolgasaruc@hotmail.com

Özet

Vergi ödeme konusunda içsel bir motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakı, mükelleflerin yükümlülüklerini gönüllü olarak yerine getirmelerini ifade etmektedir. Vergi ahlakı vergi uyumunu etkileyen önemli faktörlerden birisidir. Vergilerin devletler açısından önemi göz önüne alındığında, ülkelerin vergi ahlaklarını etkileyen faktörlerin doğru tespit edilmesi ve değerlendirilmesi son derece önem arz etmektedir. Bu nedenle çalışmamızda devlete bağlılık düzeyi, vatandaşlık bilinci duygusu, iktidar partisini kabul düzeyi ve dini inanç gibi sosyo-kültürel faktörlerin bireylerin kendi rızaları ile vergi ödemelerini ifade eden vergi ahlakları üzerindeki etkileri anket yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonucunda vergi ahlakı ile devlete bağlılık, vatandaşlık bilinci ve din faktörü arasında anlamlı bir fark olduğu, vergi ahlakı ile iktidar partiyi kabul düzeyi arasında ise anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Ahlakı, Anket, Sosyo-Kültürel Faktörler

Alan Tanımı: Kamu Maliyesi (Ekonomi)

THE EFFECTS OF SOCIO-CULTURAL FACTORS ON TAX MORALE: A SURVEY WITH UNIVERSITY STUDENTS

Abstract

Tax morale which is defined as an intrinsic motivation to pay taxes, refers to the taxpayers to fulfill their obligations voluntarily. Tax morale is one of the most important factors that affect tax compliance. Considering the importance of taxes as a revenue source, it is important to determine which factors affects tax morale.

Therefore, the effects of socio-cultural factors such as the level of trust in government, a sense of civic virtue, the level of accepted ruling party and religion belief on tax morale have been analyzed in this study using survey methodology. The results indicate that the level of trust in government, a sense of civic virtue, the level of accepted ruling party and religion belief have statistically significant effects on tax morale, on the other hand the level of ruling party acceptance has no statistically significant effect on tax morale.

Keywords: Tax, Tax Morale, Survey, Socio-Cultural Factors

JEL Classification: H20, H29, H31

1. GİRİŞ

Vergiler tarih boyunca devletler için önemli bir gelir kaynağı olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Devletin faaliyetlerini gerçekleştirebilmesi ve varlığını sürdürebilmesi açısından egemenlik yetkisini kullanarak elde ettiği gelirler arasında vergiler en büyük paya sahiptir. Bu nedenle, devletlerin bireyleri vergi vermeye veya vermeye iten olumlu ya da olumsuz faktörleri başarılı bir şekilde tespit etmesi ve bu tespitler doğrultusunda politikalar geliştirmesi kaçınılmazdır. Bu doğrultuda çalışmamızda bireylerin vergi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmeleri konusunda içsel bir motivasyon olarak tanımlanan vergi ahlakı incelenmiş ve bireylerin ve toplumun vergi ahlakını etkileyen sosyo-kültürel faktörler araştırılmıştır. Bu bağlamda, Sakarya Üniversitesi'nde kolayda örnekleme yöntemine göre seçilmiş 1351 üniversite öğrencisine anket uygulanmış ve veriler "SPSS for Windows" (17.0) programında analiz edilmiştir.

1.1. VERGİ AHLAKI NEDİR?

Vergi ahlakı ile ilgili ilk önemli çalışmalar 1960'lı yıllarda Günter Schmolders önderliğindeki Alman bilim adamları tarafından kurulan Köln Vergi Psikolojisi Okulu (Colonge School of Tax Psychology) tarafından başlatılmıştır (Torgler, 2003a:6). Daha sonraları mükelleflerin devletle olan ilişkilerini belirleyen ve mükelleflerin vergiye yönelik tutumlarını etkileyen önemli faktörlerden biri olarak değerlendirilen vergi ahlakı konusunda yapılan araştırmalar artmıştır.

Vergi ahlakı (tax moral/tax ethics) birçok araştırmacı tarafından vergi ödeme konusundaki içsel bir motivasyon olarak tanımlanmaktadır (Torgler, 2003a:6; Aktan, 2006:126). Buradaki içsel motivasyon (intrinsic motivation) dışsal bir baskı ya da zorlama olmaksızın gönüllü vergi ödemeyi ifade etmektedir. Buna göre, bireylerin vergiyi ya gönüllü olarak ödeyecekleri ya da yakalanma ve

cezalandırılma riskini göze alarak ödemeyecekleri varsayılmaktadır (Aktan, 2006:126).

1.2. VERGİ AHLAKININ ÖNEMİ

Türkiye’de vergi ahlakı düzeyinin yetersizliği vergileme sürecinde yaşanan sorunların en önemli nedenlerindedir (Tunçer, 2002:103). Bu sorunların doğru tespit edilmesi ve kalıcı çözümlerin bulunabilmesi için toplumda vergi ahlakının yerleştirilmesi ve bilinçli mükelleflerin yetiştirilmesi önem arz etmektedir.

2. SOSYO-KÜLTÜREL FAKTÖRLER İLE VERGİ AHLAKI İLİŞKİSİ

İçerisinde yaşadığı tüm toplumu kapsayan siyasi bir teşkilata karşı bireyin yükümlülüğünü ifade eden vergi, ne tür bir devlet içinde yaşanırsa yaşansın tüm insanların karşılaştıkları bir olgudur. Bu nedenle, vergi mükellefleri, türlü güçlüklerle elde ettiği gelirlerinden bir bölümünü zorunlu olarak devlete bırakmaktadırlar. Devlete yapılan bu zorunlu ödeme, mükellefte acı hissi uyandırmaktadır. Acı hissi, her bir mükellefin psikolojik durumuna bağlı olarak farklılaşmaktadır. Farklılaşmanın ana nedenleri arasında ise mükellefin sosyo-kültürel durumu ve buna bağlı olarak, vergiye karşı geliştirdiği tavır yer almaktadır (Çataloluk, 2008:213). Mükellefin vergiye karşı takındığı tavrın belirlenmesinde etkili olan sosyo-kültürel özellikler bireylerin vergi ahlak seviyeleri üzerinde de önemli etkilere neden olmaktadır.

Vergi ahlakı üzerindeki etkisi araştırılan sosyo-kültürel faktörler; devlete bağlılık düzeyi, vatandaşlık bilinci duygusu, iktidar partiyi kabul düzeyi ve dini inanç faktörleridir. Bu faktörlerin Sakarya Üniversitesi’ndeki öğrencilerin vergi ahlak düzeyleri üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla öğrencilere yönelttiğimiz ifadelere verilen cevaplar Tablo 1’de yer almaktadır.

Ayrıca çalışmamızda sosyo-kültürel faktörler ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi değerlendirmek için 1351 üniversite öğrencisinin yanıtladığı 9 ifadenin güvenilirliği Cronbach Alpha Katsayısı yöntemi kullanılarak değerlendirilmiş ve ankete katılan üniversite öğrencilerinin vergi ahlak skorunu oluşturulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2’de görüldüğü gibi alfa katsayısı 0.82 olduğu için ölçek güvenilirdir ve tüm soruların soru-bütün katsayısı 0.3’ten büyük olduğu için hiçbir sorunun anketten çıkarılmasına gerek yoktur.

Tablo 1. Sosyo-kültürel Faktörlere İlişkin İfadeler

	Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Toplam
Devletime güveniyorum	18.7%	28.0%	26.7%	13.6%	13.0%	100.0%
Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergisini tam olarak ödemelidir	54.9%	36.6%	3.8%	2.5%	2.2%	100.0%
İktidar partiyi destekliyorsam, vergimi daha gönüllü öderim	11.9%	21.6%	11.7%	29.8%	24.9%	100.0%
Dini inancıma göre vergi kaçırarak günahtır	55,00%	29.6%	5.5%	4,00%	5.9%	100.0%

Tablo 2’de yer alan Cronbach Alpha Katsayısı yöntemi kullanılarak güvenilirliği test edilmiş 9 ifadeden oluşan endeks ile ankete katılan üniversite öğrencilerinin vergi ahlak skoru tespit edilmeye çalışılmıştır (Tablo 3).

Tablo 2. Güvenirlilik Analizi: Cronbach Alfa Katsayısı

	Soru-Bütün Korelasyonları	Soru Silindiğinde Alfa Katsayısı
Vergi kaçırarak birini ayıplarım.	0,534	0,802
Fırsatını bulursam vergi kaçırırım.	0,615	0,791
Vergi kaçırdığım duyulursa çok utanırım.	0,496	0,807
Vergi kaçırarak yaygınlaşsa vergi ödememek ahlaksızlık değildir.	0,343	0,829
Vergi kaçırarak hırsızlık gibidir.	0,6	0,794
Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan yanlış olduğunu düşünüyorum.	0,667	0,788
Mükellefin küçük miktarda vergi kaçırması normaldir.	0,584	0,796
Vergi ödemek her vatandaşın ahlaki bir görevidir.	0,51	0,806
Gelecekte vergi kaçırma düşünmüyorum.	0,445	0,813
Güvenirlilik Alfa Katsayısı= 0,821		

Tablo 3'te görüldüğü üzere 5'li Likert ölçeği ile hazırlanmış 9 sorudan oluşturulmuş endekse göre, ankete katılan üniversite öğrencilerinin vergi ahlak skoru 4,0689 bulunmuştur. Bu skor Likert ölçeğine göre oluşturulmuş sorulardan elde edildiği için 3 orta değer olarak kabul edilmekte ve ortalama 5'e (Tamamen Katılıyorum) yaklaştıkça vergi ahlakı yüksek, 1'e (Tamamen Katılmıyorum) yaklaştıkça vergi ahlakı düşük olarak yorumlanmaktadır. Buna göre, ankete katılan üniversite öğrencilerinin vergi ahlak skoru (4,0689) yüksektir.

Tablo 3. Ankete Katılan Üniversite Öğrencilerinin Vergi Ahlak Skoru

	Minimum	Maksimum	Ortalama	Standart Sapma
Vergi Ahlak Skoru	1,00	5,00	4,0689	,72401

Vergi ahlakı üzerinde etkisi araştırılan sosyo-kültürel faktörlerin tespitinde ise Tablo 3'te yer alan vergi ahlak skoru bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Vergi ahlak skoru ile analiz yapmadan önce Parametrik testler mi parametrik olmayan testler mi uygulanacağına karar vermek için Tablo 4'te yer alan Kolmogorov-Smirnov testi yapılmıştır.

Tablo 4. Vergi Ahlak Skoru için Normal Dağılım Testi

	Kolmogorov-Smirnov	
	Z	Anlamlılık Seviyesi
Vergi Ahlak Skoru	3,647	,000

Kolmogorov-Smirnov testi (Tablo 4) vergi ahlak skorunun normal dağılmadığını göstermektedir. Bu nedenle vergi ahlak skoru ile yapılacak analizlerde parametrik olmayan testlerden Kruskal-Wallis testi analizlerimizde kullanılmıştır.

2.1. Devlete Bağlılık ve Vatandaşlık Bilinci Duygusunun Vergi Ahlakına Etkisi

Devlete ve devletin kurumlarına duyulan güven ve bağlılık düzeyindeki artışın vergi ahlakını olumlu yönde etkilediği ve bu etkinin mükelleflerin vergi ödeme isteğini arttırdığı yapılan çalışmalarda görülmektedir (Torgler, 2003b:27).

Çalışmamızda ankete katılan üniversite öğrencilerinin devlete olan güvenlerini ölçmek amacıyla "Devletime güveniyorum." ifadesine katılıp katılmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların %18,7'si (253) devletime güveniyorum ifadesine tamamen katıldığını, %28'i (378) katıldığı, %26,7'si (360) kararsız olduğunu, %13,6'sı (183) katılmadığını, %13'ü (176) ise ifadeye tamamen katılmadığını

belirtmiştir. Tablo 1’de görüldüğü üzere ankete katılan üniversite öğrencilerinin yarısına yakını (%46,7) devletine güvenirken, %26,62’si güvenmemektedir.

Tablo 5. Devlete Güven Düzeyine göre Vergi Ahlakı için Kruskal-Wallis Test Sonuçları

Sıralama			
Devletime güveniyorum.	N	Sıralamaların Ortalaması	
Vergi Ahlak Skoru	Tamamen Katılıyorum	253	841,88
	Katılıyorum	378	721,05
	Kararsızım	360	650,06
	Katılmıyorum	183	564,75
	Tamamen Katılmıyorum	176	505,70
	Toplam	1350	
Chi-Square:101,232	Df: 4	Geçerlilik aralığı: ,000	

Devlete duyulan güven düzeyi ile vergi ahlakı arasındaki ilişki ise Tablo5’te yer alan Kruskal-Wallis testi ile analiz edilmiştir. Kruskal-Wallis testine göre, devlete duyulan güven düzeyi ile vergi ahlakı arasında yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. Tablo incelendiğinde ise devletime güveniyorum ifadesine katılanların en yüksek vergi ahlakına sahip kişiler oldukları görülmektedir.

Devlete duyulan güven düzeyindeki artışın vergi ahlakı üzerindeki olumlu etkisi gibi vatandaşlık bilincindeki artışın da vergi ahlakını olumlu yönde etkilediği sonucuna literatürde yapılan çalışmalarda ulaşılmıştır (Torgler, 2004:20-21).

Çalışmamızda ankete katılan öğrencilere “Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergisini tam olarak ödemelidir.” ifadesi yöneltilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%91,5) bu ifadeye katıldığını, %3,8’i kararsız olduğunu ve sadece %4,7’si bu ifadeye katılmadığını belirtmiştir (Tablo 1).

Tablo 6. Vatandaşlık Bilincine göre Vergi Ahlakı için Kruskal-Wallis Test Sonuçları

Sıralama			
Topluma karşı sorumluluğu olan biri vergisini tam olarak ödemelidir.		N	Sıralamaların Ortalaması
Vergi Ahlak Skoru	Tamamen Katılıyorum	739	861,78
	Katılıyorum	493	474,88
	Kararsızım	51	285,31
	Katılmıyorum	34	284,75
	Tamamen Katılmıyorum	30	422,35
	Toplam	1347	
Chi-Square:400,141	Df: 4	Geçerlilik aralığı: ,000	

Çalışmamızda vatandaşlık bilinci ile vergi ahlakı arasındaki ilişkinin incelendiği Kruskal-Wallis test sonuçlarına göre iki değişken arasında teorik beklentiye uygun olarak yüzde bir seviyede istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yukarıdaki Tablo 6 incelendiğinde, vatandaşlık bilinci yüksek olan öğrencilerin en yüksek vergi ahlak ortalamasına sahip bireyler oldukları görülmektedir.

2.2. İktidarı Kabul Düzeyinin Vergi Ahlakına Etkisi

Siyasal iktidar faktörü ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi araştırmak amacıyla öğrencilere “İktidar partiyi destekliyorsam, vergimi daha gönüllü öderim.” ifadesi yöneltilmiştir. Ankete katılan öğrencilerin %11,9’u (160) ifadeye tamamen katıldığını, %21,6’sı (291) katıldığını, %11,7’si (158) kararsız olduğunu, %29,8’i (401) katılmadığını ve %24,9’u (335) ise ifadeye tamamen katılmadığını belirtmiştir. Aşağıdaki Tablo 1’de de gösterildiği gibi ankete katılan üniversite öğrencilerinin yarıdan fazlasının (%54,7) siyasi iktidarı destekleme ile vergi ahlakı arasında ilişki kurmadıkları görülmektedir.

Tablo 7’de yer alan iktidar parti ile vergi kaçırma arasındaki ilişki Tablo 1 ile paralellik göstermektedir. İktidar partiyi kabul düzeyi ile vergi kaçırma arasındaki ilişkinin incelendiği Tablo 7’ye göre, iki değişken arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Tablo 7. İktidar Parti-Vergi Ahlakı İlişkisi

Gelecekte vergi kaçırmayı düşünmüyorum.							
İ K T D A R P A R T İ		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum	Toplam
	Tamamen Katılıyorum	63,1%	14,4%	10,6%	3,8%	8,1%	100,0%
	Katılıyorum	42,1%	34,1%	10,7%	4,8%	8,3%	100,0%
	Kararsızım	43,0%	28,5%	11,4%	5,7%	11,4%	100,0%
	Katılmıyorum	47,4%	33,2%	8,5%	5,7%	5,2%	100,0%
	Tamamen Katılmıyorum	57,4%	16,2%	11,7%	3,9%	10,8%	100,0%
	Toplam	50,1%	26,4%	10,4%	4,8%	8,3%	100,0%

Spearman Korelasyon Katsayısı:-0,019 (std.Hata:0,028), p=0,486

2.3. Dinin Vergi Ahlakına Etkisi

Dini inançları kuvvetli olan bireylerin, dini referanslara dayandırılan vergiler konusunda daha hassas oldukları söylenmektedir (Aktan ve Çoban, 2006:150-151). Din faktörü ve vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi değerlendiren ampirik çalışmalarda da dine bağlılıkları yüksek olan kişilerin vergi ahlaklarının da yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır (Alm ve Torgler, 2006:236; Demir, 2008:162-164).

Yukarıdaki Tablo 1’de ankete katılanların vergi kaçırmanın dini inançlarına göre günah olup olmadığı sorusuna verdikleri cevaplar yer almaktadır. Tablo 1’deki rakamlara göre ankete katılanların büyük bir çoğunluğu (%84,6) dini inancına göre vergi kaçırmanın günah olduğunu belirtmiştir.

Din faktörü ile vergi ahlakı arasındaki ilişkiyi incelediğimiz Tablo 8’deki Kruskal-Wallis test sonuçlarına göre din faktörü ile vergi ahlakı arasında yüzde bir seviyede istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Testte göre, dini açıdan vergi kaçırmanın günah olduğu ifadesine katılan bireylerin en yüksek vergi ahlak ortalamasına sahip bireyler oldukları görülmektedir.

Tablo 8. Dini İnanca göre Vergi Ahlakı için Kruskal-Wallis Test Sonuçları

Sıralama			
Dini inancıma göre vergi kaçırmak günahtır.	N	Sıralamaların Ortalaması	
Vergi Ahlak Skoru	Tamamen Katılıyorum	741	838,34
	Katılıyorum	399	509,67
	Kararsızım	74	438,15
	Katılmıyorum	54	259,66
	Tamamen Katılmıyorum	79	466,62
	Toplam	1347	
Chi-Square: 315,353	Df: 4	Geçerlilik aralığı: ,000	

3. SONUÇ

Vergilerin devletler açısından önemi dikkate alındığında, vergilerin başarılı bir şekilde toplanabilmesi için devletlerin, mükelleflerin vergi ile ilgili yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmeleri noktasında takındıkları tutum ve davranışları etkileyen faktörleri doğru tespit etmesi ve bu tespitler doğrultusunda politikalar geliştirmesi ile mümkün olacaktır. Bu doğrultuda, yapılan literatür taraması ve ampirik çalışmaların değerlendirilmesi ile elde edilen sonuçlar vergi ahlakı kavramının bireylerin vergiye yönelik tutum ve davranışlarını etkileyen önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.

Bu nedenle, bireylerin gelirlerinin bir kısmını devlete veriyor olmalarının yarattığı psikolojik baskının ve bireyden bireye ve toplumdan topluma farklılık gösteren sosyo-kültürel faktörlerin vergi ahlakı üzerinde etkili olup olmadığının önemle incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışmamızda bireylerin vergi ahlakını etkileyen sosyo-kültürel faktörler araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda *vergi ahlakı* ile devlete bağlılık, vatandaşlık bilinci ve din faktörü arasında anlamlı bir fark olduğu, vergi ahlakı ile iktidar partiyi kabul düzeyi arasında ise anlamlı bir farkın olmadığı bulunmuştur.

KAYNAKÇA

AKTAN, Coşkun Can, “*Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlakı*”, içinde: *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, (Editörler: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006, ss.125-136.

AKTAN, Coşkun Can & Hilmi Çoban, “*Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler*”, (Editörler: Coşkun Can Aktan, Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural), Seçkin Yayınevi, Ankara, 2006.

ALM, James ve Benno Torgler, “Culture Differences and Tax Morale in The United States and in Europe”, *Journal of Economic Psychology* 27, 2006, ss:224-246.

ÇATALOLUK, Cuma, “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 20, 2008, ss. 213-228.

DEMİR, İhsan Cemil, *Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri Ege Bölgesi Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

TORGLER, Benno, “Tax Morale Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries”, CREMA Working Paper, 2004, No:2004-5, Basel.

TORGLER, Benno, “*Tax Morale: Theory and Empirical Analysis of Tax Compliance*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Basel, Universitat Basel, 2003a.

TORGLER, Benno, “Tax Morale and Institutions”, Center for Research in Economics, Management and the Arts (CREMA), Working Paper, 2003b, No:2003-09, pp:1-36.

TUNÇER, Mehmet, “Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye”, *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı 249, Mayıs, 2002.